

Suzana Tratnik
NOBEN GLAS

Pred izdihom

V hiši še nikoli ni bilo toliko tujih, vsiljivih vonjav po kolonjskih vodících (razredčenih z vodo), sivki, gnilih jajčih, kislem mleku ali dobro popečenem špehu. Pri nas so bili obiski redki, in še te je vedno nezmotljivo napovedala moja stara mama. Čim se je tako močno udarila v komolec, da je skozenj stekla električ, je zaklela, z dlanjo podrgnila skeleče mesto in skozi zobe rekla: »Uuuf, obisk bo!« Če je bila slabe volje, pa takole: »Uuufuuuf, kdo bo spet prismrdel na obisk?!«

Ta teden je prav res smrdelo po vsem mogočem, ne da bi stara mama napovedala en sam obisk. Njeni komolci zadnje čase niso delali. Že ves mesec je ležala v postelji, s katere je vstala največ trikrat dnevno, pa še takrat ob pomoči starega očeta ali mojih staršev. Sama ni šla nikamor več, zdaj so drugi hodili k njej domov. Najprej so šli naravnost v spalnico starih staršev, kjer je ležala na veliki zakonski postelji, jo prijeli za dlan in potrepljali po čelu, nato pa so se usedli na bližnji kavč ter jo radovedno gledali in poslušali. Jaz sem čepela na zguljenem fotelju in skozi velik šopek rož na okrogli mizi pritajeno spremljala njen pogovor s trenutnim obiskom. Ljudje, ki so prišli na obisk, se navadno niso zmenili zame. Nekaterih še poznala nisem, morda so bili celo prvič pri nas. In vsi so skorajda nepremično opazovali bolnico. A kot da je ne bi zares poslušali – njeno tarnanje o bolečinah v trebuhu ali glavobolu ali šibkih rokah so le na hitro odpravili z neumnimi besedami, da vse slabo že enkrat mine. Zato pa so pozorno spremljali vsak njen gib in dih. Stara mama je namreč umirala in sami bi bili lahko priča trenutku njene smrti, česar nikakor niso hoteli zamuditi.

Obiskovalci, med katerimi so prednjačile ženske, so se po krajšem ogledu bolnice na smrtni postelji prestavili v kuhinjo ter se še malo podružili in se dali postreči živim in zdravim. Moja mama jim je po navadi prinesla kavo, vino, šnops, narezano sušeno šunko in makovo potico, čez pol ure pa še na plošči štedilnika popečene rezine belega kruha, podrgnjene s strokom česna in na debelo nama-zane s svinjsko mastjo. In potem so gostje s polnimi usti nergali, kako grda je ta smrt, saj rada kosi premlade in predobre ljudi, stare in hudobne pa pušča živeti. Ko so imeli polna usta domače šunke in mak v zobeh, niso več lagali, da bodo vse bolečine stare mame minile, ampak so naravnost rekli, da bo minilo le še njeno življenje.

»Še največ pol leta,« je rekel poštar Franek, ki se je imel za družinskega prijatelja mnogih hiš, ki jim je dolga leta nosil pošto in novice, sicer pa ga nihče ni zares poznal.

»Ne, ne, še par tednov, slaba je, slaba. A nisi videl, da ima že mrliške lise na hrbtni strani dlani?« ga je popravila Joži, preddelavka v Muri, ki je bila tik pred pokojem, a ker se kljub neštetim moškim znanstvom ni nikoli poročila, je bila znana kot Frčafela. Ta nadimek ji je pristajal tudi zato, ker si je rada sposojala denar za nepričakovano zaroko, Červar, novo kolo, tečaj nemščine, materino protezo ..., ne da bi sposojeno kdaj tudi vrnila. S staro mamosta se spoznali na pokopališču, ker je bil naš grob blizu svežega groba Frčafeline matere – hči ji je pred pokopom iz ust vzela novo protezo, a je zaradi ozke oblike ni mogla zlahka prodati, potrebovala pa je denar za povratno vozovnico za vlak do Hamburga, kjer je umiral njen mrzli stric. A Frčafela nikoli ni šla na pot, ker je bil tisti stric v vseh ozirih mrzel že petnajst let, denarja za pot pa stari mami tudi po treh letih še ni vrnila. Ker nista ničesar podpisali in tudi prič ni bilo, ji ga mogoče ne bo treba niko-

li vrniti. Sploh če bi stara mama napol prisebna umrla v nekaj tednih, ko svojci še ne bodo utegnili prevzeti vloge upnikov.

A poštar Franek je trdil drugače. On je spoznal več umirajočih in umrlih iz raznih hiš. Imel je izkušnje s smrtjo. Ko je popil par kozarčkov šnopsa in jih zalil z ustreznim številom kozarcev šmarnice, nam je zaupno, skorajda šepetaje povedal, da so vsi, ki se jim je naglo bližala smrt, nekaj tednov pred njenim prihodom prenehali dobivati pošto. Če so jim pisali sorodniki ali prijatelji, so ta pisma izginila. Še sodnih pozivov niso več dobili v roke. Moja stara mama pa je še prejšnji teden dobila pismo od srbskih sorodnikov, pravzaprav nekakšno čestitko z živo rdečimi tulipani, v kateri so ji pisali, da ves čas veliko veliko mislijo nanjo in da bo zagotovo že zdrava, ko bo dobila to sporočilo (no, saj pot z vlakom iz Srbije do našega kraja je bila dolga in draga).

»Smrt ji še ni ukradla nobenega pisma, zato bo živela še nekaj časa,« je zatrdil poštar Franek in pogledal na uro, rekoč, da mora naprej delat.

»Ja, naprej pit,« je siknila Frčafela, ko je odšel, saj se ji je Franek, ko sta bila oba mlada, zameril, ker ji nikoli ni hotel posoditi niti par dinarjev za avtobus do njene vasi, kaj šele za kaj več. S škrtimi ljudmi pa že ni marala imeti opravka. Rada je imela velikodušne in razgledane ljudi odprtega duha, kakršna je bila naša stara mama – je povedala z jokavim glasom –, in zato jo je tudi obiskala, čim je slišala, da je na smrtni ... da je pač obležala v postelji. Frčafela je zatrdila, da ni in ni nikoli bila taka, da bi samo govorila, da ima nekoga srčno rada ali kako zelo hudo ji je zanj, ampak ona to tudi pokaže.

Nisem več marala biti sama s staro mamó. Ko me je poklicala s svoje bolniške postelje, sem se vse pogosteje

delala, da je ne slišim, in za vsak primer raje stekla ven, na dvorišče, preden bi jo slišal kdo drug in me poslal k njej. Bilo me je strah. Vedela sem, da umira, in nisem hotela biti zraven, ko bi smrt dejansko prišla po njeno življenje. Hotela sem, da smrt in stara mama to opravita brez mene.

Teta Mara in njen naglušni mož Pišta Bači sta prišla zgodaj zjutraj z delavskim avtobusom. Nista hodila v službo, ker sta imela kmetijo in gozd, a na jutranjem delavskem avtobusu ju nihče ni vprašal za vozovnico. Zato sta se odločila, da bosta moji bolni stari mami posvetila kar največ časa, z nami pojedla kosilo in se v svojo vas vrnila zgodaj popoldne, ravno tako z delavskim avtobusom.

Pri bolniški postelji sta se zadržala precej dlje kot drugi obiskovalci. Bila sta potrpežljiva človeka. Stara mama jima je pred letom posodila denar za kosilnico. Ker nikoli nista dobro prenašala, da bi kdaj tudi sama dala denar od sebe, sta ji v zameno prinesla domače vino in prekajeno meso, za jesen pa sta ji obljubila še dvanajst metrov suhih mešanih drv. Ker je bila zdaj šele zgodnja pomlad, je obstajala možnost, da stare mame do jeseni ne bo več in jima ne bo treba dati drv, saj sta o tem govorila samo z njo. To dobro vem, ker sem bila takrat v bifeju na avtobusni postaji, kjer so se vsi trije sestali, tudi sama zraven. Tako sta bila zdaj zelo previdna, da predmet pogovora ne bi postali zima, kurjava, les ali kaj podobnega. No, pazila je predvsem teta Mara, ki je govorila kot dež, naglušni Pišta Bači pa je dela prosti dan raje izkoristil za niz zaporednih kratkih, trzajočih dremavic, tako kot je njegova žena nedelo vedno porabila za izražanje zlobe.

»Tako je to: danes si, jutri nisi,« je vzdihujoč rekla stara mama.

»Jejejej, tako je, tako je,« se je naglo predramil Pišta Bači.

»Saj bo bolje,« je rekla teta Mara. »Drug teden bo nehalo deževati. Pravijo, da lepo vreme še mrtve spravi pokonci. Obeta pa se nam zelo topla pomlad.«

Stara mama ni odvrnila nič, teta Mara pa se je smejala lastni domislici.

»Zato pa bo pozimi toliko bolj mrzlo,« sem rekla.

Marine oči, uprte v bolnico na postelji, so za trenutek postale zelo pozorne, nakar so se počasi obrnile kot prozorne frnikole in se zavrtale vame.

»Česa ne poveš, ti mala čundra?« Tu si je teta Mara nadela kratek, prisiljen nasmešek. »Od kdaj pa se ti spoznaš na vreme?«

Za teto Maro so bili vsi mlajši od petdeset let navadni smrkolini; čundre in čundraši, dobri samo za pometanje in ribanje pa da se jih pošilja v trgovino in v tri krasne.

Vedela je, da *vem*. Namenila sem ji prijazen deklški pogled, rekoč: »Res bo ledena zima!« Zdaj me je teta Mara gledala brezizrazno, kot da bi opazovala norico. Samo njene ličnice so drgetale od togote. »Ati je rekel, da bo že septembra pritisnil polarni mraz,« sem nadaljevala, čeprav moj oče nikoli ni govoril o vremenu. O polarnem mrazu na daljnem severu sem slišala po televiziji. Vaška teta ni spremenila izraza, samo na kratko je zaprhala skozi nos, kakor stara, vsega naveličana kobilica. Njen porog me je razjezil. Saj je bila vendar v naši hiši! Vstala sem in se odpravila k vratom. Ko sem že prišla za kljuko, sem jo uporno pogledala in rekla: »Zima bo tako dolga in mrzla, da ne bo zadostovalo niti dvanajst metrov drv!«

Nisem počakala na zlohotni poblisk v njenih očeh. Stekla sem v kuhinjo in se vrgla v naročje mami, ki je že rezala salamo in kumare za obiskovalca, ki si nista zaslužila niti posušenih, črvivih orehov. Mama me ni bila vajena tako pretresene. Obrisala sem si ihtave solze in ji rekla, da sem

žalostna, ker je stara mama od jutra še slabša kot po navadi, in da mi je hudo zanjo – kar je bilo navsezadnje res. Mama je rekla, da mi za malico izjemoma ni treba jesti salame in bele žemlje. Vsaj nekaj. Smela sem celo sedeti na leseni kišti, v kateri so bila pozimi drva za kuhinjski štedilnik, jesti prazen rženi kruh in nesočne pomarančne rezine namesto malice in kosila ter glasno zvoniti z nogami.

Teta Mara in Pišta Bači sta prišla iz spalnice šele uro pozneje. Ni ju zanimala malica, ampak sta se nam hotela pridružiti pri kosilu. Bila sem vesela, da mi ni bilo treba jesti z njima. Še naprej sem sedela na kišti in bingljala z nogami. Gledala sem v tla ali pa v tri mačke, ki so ležale na časopisnem papirju, razprostrtem prav zanje na divanu. Pogovor odraslih se je sukal okoli hrane in umiranja. Saj ne, da bi bilo kdaj bistveno drugače.

»Vaša mati so zelo slabi, ne bodo več dolgo,« je rekla teta Mara s ponarejeno vljudnim, skorajda klečeplaznim tonom.

Moj oče je skomignil z rameni, saj se ob vremenu tudi o boleznih ni nikoli pomenkoval, mama pa je rekla, da tega pač ne moremo zagotovo vedeti, zato je bolje ne govoriti tako, kot da bi slepo verjeli v njeno bolezen.

»Morate paziti na ubogo staro siroto,« je nadaljevala teta Mara, ki se je odpovedala goveji juhi, a se toliko bolj mastila s pohanim bedrom in pire krompirjem. »Z njenim šibkim srcem ...« Naredila je nekaj požirkov belega špricerja. »Srce ji bo odpovedalo prej, kot jo bo požrl rak. Vsaj jaz tako mislim. A če bi se ji pomagalo takoj, čim bi ji začelo odpovedovati srce ...«

Glasneje sem pozvonila z nogami. Marino kramljanje z masnimi usti mi je paralo živce. Moja starša skorajda nista odgovarjala, le meni je mama po tihem rekla: »Nehaj tako ropotati! Pogovarjamo se!«

Prisegla bi, da se je teta Mara pri sebi zadovoljno namuznila, ker sem bila končno okregana. A ni se podrobneje ubadala z menoj, ampak je še naprej pametovala: »Vaša mati je tako stara in bolna, da ne bi več smela biti sama. Hočem reči, da bi nekdo moral biti stalno z njo, še zlasti ponoči. Njen mož je večkrat v nočni izmeni, pa tudi sam ne sliši več tako dobro ... Z njo bi moral biti nekdo, ki res dobro sliši in ne bo mogel kar tako brezskrbno spati ...«

Teta Mara je premolknila, si na krožnik naložila tretji kos piščanca in segla v košaro po velik kos kruha. »Tako da ...« je rekla s polnimi usti in požugala s prstom ter tako nakazala, da bo zdaj zdaj prežvečila in povedala do konca, česar se je iznenada domislila. »Zato bi s staro materjo na bolniški postelji moral biti nekdo, ki bi zelo dobro slišal, če bi ji, bognedaj, zastal dih. Na primer – mala čundra. Pa naj potem zvoni z nogami, kolikor hoče!«

Vaška teta me ni niti pogledala, se je pa zato z raztrganim piščančjim bedrom v roki toliko bolj krohotala svoji domisllici. Ni ji bilo treba, da bi mi še pošiljala strupene poglede ali se kako drugače ukvarjala z menoj. Od same grozljive, žive predstave, kako sedim na kavču v spalnici in napeto poslušam dihanje stare mame in molim, da ne bi bila zraven, ko ji bo smrt poleg pisem vzela še dih, planem s kište in stečem ven, na dvorišče in naprej na ekonomsko njivo, na kateri je že začela poganjati pšenica. Tečem in tečem, čeprav me po golenih in mečih reže in biča mlado žito, a ne morem več zbežati dovolj daleč od smrtne postelje, mrliških lis in strahote dihanja, ki lahko kadarkoli zastane.

Moji mami so bile vedno vseč moderne stvari. Pravzaprav je vse, kar ji je bilo zelo vseč, označila tudi za moderno. Ni marala zateglega, žalobnega ljudskega petja v visokih tonih, ki je vedno slavilo razhajanja, nesreče in umiranje, zato pa so bili zanjo ameriški pevci frajerski in moderni. Moderno je bilo, da otroci jedo sadje. Zato sem jaz jedla veliko sadja, tudi pozimi. Mami je bilo vseč, če so otroci sedeli pri miru in se posvečali svojim opravkom, ne da bi odraslim nekulturno segali v besedo in jih motili pri delu. Zato je bilo moderno, da se otrok čim prej nauči brati knjige. Jaz sem kot otrok brala debele knjige in stripe in ljubiče in časopise in pisma, pravzaprav sem brala vse, kar je imelo črke – vsaj eno črko. Včasih sem stala na cesti pred hišo in opiti poštar Franek mi je izročil vsa pisma za našo ulico. Vedel je, da znam prebrati naslove. Potem sem najmanj štirikrat prebrala naslove naslovnikov in pošiljateljcev, in če so bile zraven razglednice, sem prebrala vse, kar je bilo vidno, in šele potem sem razdelila pošto. A soseda s konca ulice je zagrozila Franeku, da je to hujše kot Udba, če takole prepuščaš pošto nekemu čundrašu. Tista soseda mi ni bila nikoli vseč; ni bila moderna.

In teta Mara mi ni bila več niti malo vseč. Mama je rekla, da je bila vedno zaostala v času. Tega ni rekla meni, ampak očetu, ki ni maral ne vere ne pobožnih ljudi. Mara je bila pobožna tako kot vse vrstnice in vrstniki stare mame, ki so bili starokopitni. Svet pa mora naprej, je vedno vztrajala moja mama. Tako kot v Nemčiji, kjer otrokom sploh ne kažejo več mrličev, ker to sodi v pretekla stoletja. Zdaj, v času tehnološkega napredka in vesoljskih poletov, pa otroci v zahodnih državah za zajtrk pijejo jogurt in ne gledajo več mrličev na parah. To so tisti simpatični otroci iz tujih televizijskih nadaljevanj, ki so vljudni in izobraženi, a tudi svojeglavi, in še preden se prvič zaljubijo, vsi posta-

nejo geniji. Teh malih genijev pač ne briga, kdaj na smrt bolni prenehajo dihati. Ne vijejo svojih ročic v grozi, ali to morda pomeni srčni zastoj ali pa kar gotovo smrt. Kajti vse to sodi v bolnišnice in podobne, po možnosti odročne ustanove. Ne v spalnice in dnevne sobe, nikakor pa ne za kuhinjsko mizo.

Moja mama je imela rada modernost, zato ji še na misel ni prišlo, da bi jaz zares sedela dan in noč ob postelji stare mame in jo poslušala ter sprožila preplah, če bi ji zastal dih. Še naprej sem spala v svoji postelji v dnevni sobi, in če me je bilo strah, je mama prespala na kavču blizu mene. To se ni spremenilo. Le stari mami se je vmes poslabšalo stanje, tako da so jo za en teden vzeli v bolnišnico, in ko se je vrnila, je bila videti bolje, in nemalokrat ko sem ji podnevi brala kakšno ukrajinsko pravljico ali pa časopisno kroniko, se je smejala in zvenela celo radostno. Včasih sem celo upala, da bo resnično ozdravela.

Dokler se sredi neke noči nisem zbudila. Bila sem sama v svoji postelji v dnevni sobi. Nekaj me je zdramilo in izstrelilo pokonci, da sem napeta kot struna obsedela na postelji. Sprva sem prisluškovala zlovešči tišini. A potem sem razločno slišala dihanje, čeprav v sobi razen mene ni bilo nikogar. Dihanje se je slišalo iz sosednje sobe. Iz spalnice, v kateri je spala stara mama. Vem, da je bila to noč sama, ker je stari oče vozil nočno turo. Bila sem tako odrevenela, da se dolgo dolgo nisem mogla premakniti iz sedečega položaja na postelji. Nisem si upala postaviti nog na tla, kajti iz neznanega razloga sem bila prepričana, da velik del groze na tem svetu pride prav izpod postelje. Nisem mogla niti enakomerno dihati, kaj šele da bi zavpila in priklicala mamo. Pozorno sem poslušala dihanje, ki se je slišalo iz spalnice starih staršev, in ob vsakem še tako hipnem zastoju me je skrbelo, da naslednjega vdiha ne bo

več. Ne vem, koliko ur sem čepela na postelji in čuječ objemala svoja kolena. Ko sem se zjutraj zbudila, sem ležala s pokrčenimi koleni pod brado. Olajšano sem prisluhnila običajnemu jutranjemu ropotu skodelic, posod, stolov za kuhinjsko mizo in besed ter pritajenemu smehu v hiši.

Po kosilu sem mamó prišla za roko in jo zarotniško odpeljala ven, za drvarnico. Če sem ji morala povedati kaj, kar mi ni šlo zlahka z jezika, sem to vedno opravila za drvarnico, nedaleč od hlevskega gnoja.

»Kaj si spet naštimala?« me je naveličano vprašala.

»Ponoči me je bilo strah,« sem rekla. »Zelo strah.«

»Saj si hotela spati sama v dnevni sobi.«

»Ni to. Slišim ... Slišala sem dihanje.«

Mama me je pozorno pogledala, morda tudi malce nejevoljno, tako kot vsakič, kadar se ji je kaj zazdelo odveč.

»Slišala si dihanje. Dobro. Kdo pa je dihal? Ti sama?«

»Ne jaz. No, tudi jaz. Mislim ...« Bila sem zmedena.

»Slišala sem dihanje, ki ni bilo moje. Dihanje, ki ga ni bilo v sobi. Slišala sem dihanje iz spalnice stare mame. In potem ... potem nisem mogla spati, ker me je skrbelo, da bo nehala dihati.«

Mama se je nasmehnila: »Ne bi smela toliko poslušati fantazij starih bab.«

Objela me je in me peljala nazaj v hišo, spotoma pa mi je lahkotno pojasnila, da me je teta Mara očitno zelo prestrašila s svojim neverjetnim predlogom, naj bi jaz poslušala dihanje stare mame, zato ga zdaj slišim še skozi debele zidove, čeprav to *ni mogoče*.

Zato tega nisem več nikomur omenjala.

Po kosilu, ko smo bili vsi doma, vrata v spalnico stare mame pa so bila odprta, sem rada sedela za okroglo mizo in ji glasno prebirala iz knjige, ki sem jo trenutno sama brala. Ni je več zanimalo, ali sem začela na začetku ali na

sredini ali na koncu. Ni pozorno spremljala ne zgodbe v knjigi ne mene, najbrž tudi zaradi močnih sredstev proti bolečinam, ki jih je dobivala, odkar se ji je spet slabšalo. To smo vedeli in zato o tem nismo več govorili. Zadnjih nekaj dni sem ji brala, ona pa je imela zvečine zaprte oči in nikoli nisem vedela, ali spi ali bedi. In če je bedela, je pogosto blodila. Zato mi je bilo precej vseeno, kaj sem ji brala, tudi moji šolski spisi so bili primerni. Nekega popoldneva sem pomislila, da bi se lotila še prebiranja uporabnih nalog iz matematičnega delovnega zvezka, a stara mama se je iznenada predramila, se celo nekoliko privzdignila in si začela drgniti komolec.

»Uuufuuuf!«

Ni mi bilo jasno, ob kaj bi se lahko bila udarila, a si je še naprej drgnila komolec in preklinjala.

»Uuuf, jebenti!«

Njena nekdanja sitnoba me je močno razveselila: »Stara mama, kdo bo spet prismrdel na obisk?«

»Uuufuuuf, le kdo bi še prišel, razen smrti?«

Nasmehnila se je svojim besedam, ki se meni niso zdele nič kaj zabavne, nakar se je zamislila in slednjič zahtevala z jasnim glasom:

»Beri mi *Sirota iz Lowooda*. Knjiga je v kuhinji, v kredenci, zraven globokih krožnikov.«

Odložila sem delovni zvezek in se odpravila v kuhinjo. Knjigo sem našla med *Veliko narodno kuharico* in *Veliko sanjsko knjigo*. *Sirota iz Lowooda* je bila edina leposlovna knjiga, ki jo je stara mama imela v osebni lasti. Nekoč mi je ponosno povedala, da jo je prebrala večkrat kot Sveto pismo.

Ko sem se vrnila k njej v spalnico in se hotela usesti za okroglo mizo, mi je velela: »Ne, raje ne sedi tam!«

Zastala sem sredi sobe s knjigo v roki. Ona pa se je zamejala, se celo rahlo dvignila na postelji in mi pomignila:

»Pridi sedet na kavč, da te bom bolje slišala. Če mi sediš tam pri nogah, si daleč in te ne slišim dobro. Beri mi tisti del o sirotah. Odlomek, v katerem ima Jane Eyre bolno prijateljico v sirotišnici.«

Sovražila sem ta del o revščini, sirotišnici, nasilju in tifusu, ki ga dobi Janina edina prijateljica Helen Burns. Bolna Helen prespi v postelji z Jane, in ko se Jane zjutraj zbudi, ugotovi, da je prijateljica mrtva.

Brala sem in šlo mi je na jok. Brala sem naprej in potem sem sovražila to, da mi je zaradi tega odlomka v sirotišnici šlo na jok. Že stokrat sem izvedela, da je Helen Burns zbolela in umrla, a mi to še nikoli ni bilo tako nezno. Nikoli nisem jokala vpricho bolnih, zato sem za hip premolnila, požrla solze in počakala, da se mi tiste že nabrane v očeh posušijo. Stara mama ni rekla nič. Samo pozorno je spremljala, kaj berem, in zbrano čakala, da nadaljujem. Obsedela sem z odprto knjigo. Pravzaprav sem otrpnila. Spet sem slišala dihanje. Tisto dihanje, ki sem ga poslušala skoraj vsako noč, a tokrat prvič podnevi. To zagotovo ni bilo moje dihanje, ki je od groze postalo plitvo in pritajeno. In ni bilo dihanje stare mame, ki jo je še zadnjič v življenju tako zelo razžalostila sirota iz Lowooda, da je nepremično ležala in poslušala s široko odprtimi očmi. Nisem mogla določiti, od kod prihaja dihanje. Zdelo se mi je, da je sredi sobe, v bližini okrogle mize z vazo, v kateri so bile sveže nabrane marjetice, a ko sem nagnila glavo postrani in pozorneje prisluhnila sredini sobe, je bilo enakomerne, globoke vdihe in izdihe slišati iz omare. Pogledala sem na levo, k vratom, ki so bila zdaj iz neznanega razloga zaprta. Sploh nisem zaznala, da bi jih bil kdo zaprl.

Samo tri metre do vrat, vendar se mi je zdelo, da te razdalje ne morem premagati, da ne morem skočiti do vrat, jih odpreti in zbežati. Zaprla sem knjigo in zbirala pogum. Stara mama je še vedno z odprtimi očmi strmela v svet, kot da bi čakala nadaljevanje. Bila je mrtva.

Nikoli nisem jokala ali vpila vpricho bolnih ali mrtvih ljudi.

Ne spomnim se, kako se mi je posrečilo vstati, planiti do vrat, pograbiti kljuko, odpreti vrata in pobegniti. Vem le, da sem nenadoma stala v kuhinji, s knjigo v roki, in vpila, da še vedno slišim dihanje. Moji starši so se v grozi spogledali.

Na dan pogreba sem pospravila *Siroto* zraven globokih krožnikov v kuhinjski kredenci. Nikoli več se je nisem dotaknila, zagotovo ne tega izvoda. Jedla nisem ne kosila ne večerje in nisem šla več v spalnico starih staršev, odkar tam že dva dni ni bilo stare mame. Ponoči sem se zbudila in poslušala dihanje. Glavo sem zarila pod vzglavnik, a dih ni pojenjal. Čim sem ga zaslišala, ni pojenjal, nikakor se ga ni dalo utišati. In vedno se ga je slišalo z druge strani, čeprav je bil vedno blizu. Nikomur nisem govorila o tem, samo čakala sem, da mine. Bila sem prepričana, da se bodo moji prisluhi, če so to bili, nehali, ko bomo pokopali staro mamo. Ali pa ko se bo zamenjal letni čas. Bližalo se je poletje, menda tako vroče, da bi še mrtve obudilo iz otrplosti, kaj šele bolne.

Pogreb je bil nekega deževnega pomladnega popoldneva. Ko smo se vsi zbrali in stali okoli odprtega groba, so zapele ostarele pevke z visokimi glasovi, ki so parali ušesa. Potem je duhovnik govoril o ovčicah, gospodu in pastirju, ki mu nič ne manjka. Bilo je zelo nemoderno. In pred sprevodom do groba smo si vsi ogledali truplo v mrliški vežici. Med pokopom je poštar Franek v preveliki črni moški

obleki stal v ozadju in krepko vlek el cigareto. Brez svoje pošarske torbe je bil videti neroden, kot slab šolar, ponavljalec, ki je obtičal v nižjem razredu, v katerem so vsi mlajši in manjši od njega. Frčafela si je brisala rdeč nos in nekomu razlagala, da ji ta »mrzla teta«, ki je umrla nenadne smrti, ni ničesar zapustila, ker ni utegnila spremeniti oporo ke, zdaj pa ne bo mogla odplačati novega kolesa na električni pogon, brez katerega se ne bo mogla voziti v službo, saj živi na odmaknjeni kmetiji ... Pišta Bači, ki je z ženo stal čisto blizu groba, je močno kašlj al, saj se je te pomladi že drugič močno prehladil. Teta Mara je trdila, da je premalo mesa.

Takoj po pogrebu smo imeli v naši kuhinji kratko sedmino. Ob tej žalostni priložnosti smo raztegnili mizo, tako da je bila skoraj trikrat daljša. Pogovor se je suk al okoli umiranja in hrane. Saj ne da bi bilo kdaj bistveno drugače. Velik, okrogel rženi kruh na mizi je bil obdan s prekajeno šunko, narezano salamo treh vrst, kislimi kumarami, posodico s svinjsko mastjo, izboljšano z ocvirki, slan im pecivom, sladkim pecivom ... Nekaterim po pogrebu sploh ni bilo do hrane, kar so povedali s polnimi usti. Drugi so bili strašno žalostni in so veliko in hitro pili. Poštar Franek in Frčafela sta sedela skupaj ter zvr ačala kozarce in besede. Jaz sem sedela na kišti brez drv, le da tokrat nisem zvonila z nogami. Moja mama je že narezala vse, kar je mislila narezati, zdaj pa je sedela s kozarcem v roki in gledala skozi okno, tako kot je počela takrat, ko je govorila o morju, kjer je bila samo enkrat, ko je bila še zelo mlada in zaposlena. Oče je bil v garaži, ker je bilo treba nekaj nujno postoriti.

»A je stara gospa pred smrtjo dobila kakšno pošto od advokata?« je Frčafela pritajeno vprašala Franeka, vendar sta teta Mara in Pišta Bači na drugi strani mize zastrigla

z ušesi. Tudi njiju je zanimalo, ali je staro mamu le kdo pregovoril, naj se loti izterjave dolgov preko lopovskih advokatov.

»Kakšna pošta vendar!« je jokaje odvrnil že precej okajeni Franek. »Saj sem ti nedavno povedal, da smrt umirajočim ukrade vsa pisma. Nobene pošte za rajnko ni bilo, zadnja dva tedna prav nič.«

»A tako!« je odvrnila Frčafela in potrepljala Franeka, kot da bi ga hotela potolažiti. »Kam pa gredo ta pisma?«

»Katera pisma pa misliš?« je vprašal Pišta Bači z bolnim, raskavim glasom.

»Ta, ki jih ukrade smrt. A se kdaj pojavijo?«

»Joj, kako naj to vem?« je sitno odgovoril poštar Franek. »Če pravim, da pisma izginejo, pomeni, da jih ni več in da se nikoli več ne prikažejo, zagotovo ne v moji torbi.«

»Kako neverjetno!« Frčafela je odkimavala in si še sama natočila kozarec vina, čeprav z alkoholom ni nikoli pretiravala. Natočila je še teti Mari in Pišti Bačiju in vsi trije so si olajšano nazdravili. Vaška zakonca sta jo povabila, naj ju kdaj obišče na kmetih, kjer je zelo lepo (ona pa je zaposlena, z redno plačo), Frčafela pa je z veseljem v vlažnih očeh sprejela njuno povabilo, saj je v njiju že prepoznala novega mrzlega strica in mrzlo teto (s skritim bančnim računom v Avstriji).

Mama pa je še vedno zrla skozi okno in očeta še vedno ni bilo iz garaže. Bržkone sta hotela, da obiski odidejo – takrat sta se namreč izogibala druženja z njimi in vsakršne prijaznosti. Stari oče je po pogrebu neke daljne sorodnike odpeljal čez mejo v Avstrijo, ker je v resnici hotel zamuditi to prisiljeno zakusko.

»Teta Mara, jaz sem pa zadnje tedne pred babičino smrtjo poslušala dihanje,« sem rekla in pozvonila s petami novih črnih čevljev ob leseno kišto. Mama je zrla skozi

okno, ne meneč se za moje besede. Tudi Mara me sprva ni hotela niti pogledati.

»Še ko je stara mama umrla, sem slišala dihanje,« sem nadaljevala in strmo gledala teto Maro, ki se je slednjič le obrnila in me poskusila zlahka odpraviti:

»Ti mala čundra si pa res smešna. Še spala nisi pri njej zadnje tedne, ko je umirala. Le koga pa si slišala dihati, ko tvoje stare mame ni bilo več?«

Pogledala sem v tla, kot da bi me bilo sram priznanja, ki pa se mu ni bilo mogoče izogniti.

»Smrt je dihala,« sem tiho rekla. »Prihajala je v hišo in dihala je vse glasneje.«

Franek in Frčafela sta se v grozi spogledala, kakor da bi nenadoma ugotovila, da sta v resni nevarnosti.

»Česa si še ne boš izmislila?« Teta Mara je ohranjala mirne živce, odkar je zanesljivo vedela, da za staro mamo ni bilo nobenega uradnega advokatskega pisma.

»Res je!« Živčno sem pozvonila z nogami. Trikrat. Mama me je pogledala in rahlo odkimala, nakar je vstala in začela raztreseno rezati pecivo. Nemudoma sem nadaljevala: »Ko je smrt prihajala krast pisma za staro mamo, sem jo slišala dihati v spalnici. Takole: soooo-haaaam, soooo-haaaam, soooo-haaaam –«

»Molči, otrok,« je rekla Frčafela in se živčno zahihitala, češ, kakšne nesmiselne fantazije otriesam.

»Smrt je dihala vse močneje, dokler ni bila stara mama čisto brez sape!« sem še dodala in potem neutrudno zvonila z nogami.

»Kaj toliko zvoniš z nogami? A je pes umrl?« je jezno vprašala teta Mara.

»Ne,« sem ji odvrnila. »Stara mama je umrla.«

»Res je, mir in pokoj njeni duši.« Teta Mara se je pokrižala. »Rada te je imela in veliko si dobila od nje. Pokaži

malo spoštovanja, ti mala čundra. Ne zvoni kar tako v tri dni po kišti in ne brij norcev iz smrti.«

Njen ton je bil spet pokroviteljski.

»Vendar je res, teta Mara.« Nasmehnila sem se in šaljivo skomignila z rameni, češ, kaj morem, če je tako. »Še zdaj včasih slišim tisto dihanje. Takole: soooo-haaaam, soooo-haaaam, soooo-haaaam. Prav zdaj ga slišim!«

»A res? Od kje pa prihaja?« je zanimalo Franeka, ki je imel izkušnje s smrtjo.

Zaprta sem oči in napeto poslušala. Čez nekaj trenutkov sem stegnila prst: »Od tam prihaja!«

Frčafela je vzkliknila od groze. Odprla sem oči. Moj prst je bil uperjen v dremajočega Pišto Bačija.

Sedela sem na okenski polici v dnevni sobi in škilila skozi reže med spuščnimi roletami. Mama mi namreč ne bi dovolila gledati skozi odprto okno in v očeh nabirati ječmenčke, ker je bila ta jesen precej vetrovna. Vsekakor pa premrzla za pozni september, tako da je bila napovedana sibirski zima nedvomno pred vrati.

»Lahko bi jih že prej pripeljali,« sem slišala reči očeta, ki je stal v bližini garaže, čeprav ga nisem mogla videti skozi reže na roletah.

»Jih bomo že pospravili in zložili tako, da se bodo do oktobra posušila,« je s pomirjujočim tonom poskušala mama.

»Ampak drva se pripelje spomladi, ne zdaj, ko je deževno in vlažno,« je jezno dodal oče.

Tam, nedaleč od gnoja, kjer sem mami zaupala težke stvari, ki jih nisem mogla obdržati zase, je stala teta Mara, ki so ji bile v resnici namenjene očetove nergave pripombe.

Le da je bila tokrat zelo redkobesedna in tako kot spomladi oblečena v črno. Minila sta slaba dva meseca, odkar je pokopala svojega moža. Pogreb je bil na vasi in meni ni bilo treba iti s starši na spreved in prigrizek, ker mi je bilo med vožnjo v avtu vedno slabo. Pišta Bači je umrl za pljučnico. Čeprav so nekateri trdili, da ga je požrl rak, drugi pa, da ga je izdalo srce, in tretji, da ga je ugonobila hudobna baba.

Šele naslednjo pomlad, ki je komajda pregnala hudo zimo, mi je mama povedala, da me teta Mara tistega deževnega septembrskega popoldneva, ko je pripeljala dvanajst metrov premočenih mešanih drv, ni hotela videti. Ni več hotela tvegati z menoj. Seveda: drva je pripeljala iz strahu pred mojim uperjenim prstom, češ da sem z njim že uročila Pišto Bačija, ki je kmalu po sedmini moje stare mame resno zbolel in umrl sredi vročega poletja. Pa nisem! Nikoli nikogar nisem uročila. To vendar *ni mogoče*, kot bi rekla moja mama, ki je imela rada modernost in *zaprane* evropske države. S prstom, a miže, sem le pokazala, iz katere smeri sem slišala dihanje in ob kom je stala smrt. Njeno dihanje slišim tudi zdaj. Takole: soooo-haaaam, soooo-haaaam, soooo-haaaam ... Prihaja iz smeri nekoga, ki se sklanja nad temi besedami.